

ਵਿਨੋਦ ਐਸ.ਭਾਰਦਵਾਜ ਜੇ.

ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਏਐਨਆਰ - ਪਟੀਸ਼ਨਰ

ਬਨਾਮ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ - ਉੱਤਰਦਾਤਾ

2019 ਦਾ CRM-M ਨੰਬਰ 54097

02 ਜੂਨ, 2022

ਜ਼ਾਬਤਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ, 1973—S.482—ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ, 1860—
Ss. 304-ਏ, 337, 338— ਐਫਆਈਆਰ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ - ਗੈਰ ਪਟੀਸ਼ਨਰ - ਇਕੱਲੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ
ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਮਾਲਕ। ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ - ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਰੇਲਵੇ ਡੱਬਿਆਂ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ
ਪਟੀਸ਼ਨਰ - 70-75 ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਗਾਏ ਗਏ - ਇਲਜ਼ਾਮ - ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਬੈਡਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਦਾ
ਕਾਰਜਕਾਲ ਪਰਿਪੱਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ - ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ -
ਘਟਨਾ ਵਾਲੇ ਦਿਨ - ਅਖਰੋਟ- ਬੋਲਟ ਸਟੱਡ ਟੁੱਟ ਗਏ - ਮਾਹਰ ਗਵਾਹ ਦੀ ਕੋਈ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ - ਮਸ਼ੀਨਰੀ
ਪੁਰਾਣੀ ਜਾਂ ਸਬ-ਸਟੈਂਡਰਡ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ; ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਸਹੀ ਕਾਰਨ ਦਾ ਪਤਾ
ਲਗਾਉਣ ਲਈ. ਸਿਰਫ ਘਟਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਜਾ
ਸਕਦੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨਹੀਂ। ਫਰਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ
ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ - ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ- ਧਾਰਾ
304-A IPC ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਰੀਵੀਜ਼ਨਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ
ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ
ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ- ਰਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕੋਰਟ ਦੇ
ਚਾਰਜ ਅਤੇ ਆਰਡਰ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖਿਆ- ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ- ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ
ਡਿਸਚਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਹਰ ਦੀ ਕੋਈ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਲਈ
ਤੈਨਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪ ਮਿਆਰੀ ਸੀ।
ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਹੀ ਕਾਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਜਾਂ
ਮਾਹਰ ਦੀ ਕੋਈ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜਾਂ
ਮਸ਼ੀਨਰੀ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ
ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਘਟਨਾ
ਦੇ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ
ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ
ਵਜੋਂ ਵਾਪਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਕਤ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ
ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੇਣਦਾਰੀ ਆਪਣੇ
ਆਪ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

(ਪੈਰਾ 31)

ਅੱਗੋਂ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸਤਰਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਤੇ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਉਚਿਤ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਘਟਨਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਧਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਇਕੱਲੇ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਮਾਲਕੀ ਫਰਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਵੀ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਫਰਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਹ ਉਕਤ ਫਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੇ ਬਲ ਤੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੰਬੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਪੈਰਾ 32)

ਸੁਮਿਤ ਕਲਿਆਣ, ਐਡਵੋਕੇਟ, ਗੁਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਐਡਵੋਕੇਟ।

ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਖੁਰਾਣਾ, ਡੀ.ਏ.ਜੀ.ਪੰਜਾਬ।

ਵਿਨੋਦ ਐਸ ਭਾਰਦਵਾਜ ਜੇ.

(1) ਉਪ ਮੰਡਲ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਿਤੀ 16.07.2019 (ਅਨੇਕਚਰ ਪੀ-2) ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 482 (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸੀਆਰਪੀਸੀ' ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਦਰਖਾਸਤਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਥਾਣਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਸਮੇਤ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ, 1860 ਦੀ ਧਾਰਾ 304-ਏ, 337 ਅਤੇ 338 ਅਧੀਨ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਨੰ. 310 ਮਿਤੀ 19.11.2018 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਧੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ 08.11.2019 ਦੇ ਫੈਸਲੇ (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ P-9) ਦੇ ਨਾਲ, ਉਕਤ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਰੀਵੀਜ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

(2) ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਬੰਧ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਮੈਟ੍ਰਿਕਸ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ: -

(2.1) ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ (ਗ਼ੈਰ ਪਟੀਸ਼ਨਰ) ਇਸ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਢੁੱਡੀਆਵਾਲ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨਗਰ, ਨੇੜੇ RCF ਹੁਸੈਨਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦਾ। ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਪਟੀਸ਼ਨਰ- ਇੱਥੋਂ) RCF ਕਪੂਰਥਲਾ ਨਾਲ ਠੇਕੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੇਲਵੇ ਕੋਚਾਂ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਕਤ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਡਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਪਲਾਜ਼ਮਾ ਸਾਬਣ, ਈਓਟੀ ਕਰੇਨ ਨੰਬਰ 2, ਈਓਟੀ ਕਰੇਨ ਨੰਬਰ 1 ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ 70-75 ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਬੈਡਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਾਮੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ ਗੈਰ-ਹੁਨਰਮੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(2.(2) ਘਟਨਾ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨਟ-ਬੋਲਟ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਟੁੱਟ ਗਏ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ 4 ਕੁਇੰਟਲ ਭਾਰ ਵਾਲੀ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰੈਸ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਗਈ ਅਤੇ 3 ਮਜ਼ਦੂਰ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗਣ ਕਾਰਨ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਹਿਤ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ (ਗੈਰ ਪਟੀਸ਼ਨਰ) ਪੁੱਤਰ ਨਗੀਨਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਪਟੀਸ਼ਨਰ) ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(2.(3) ਜਾਂਚ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ, ਧਾਰਾ 173 ਸੀਆਰਪੀਸੀ (ਅਨੇਕਚਰ ਪੀ-1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬੈਡਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ, 10 ਫੁੱਟ ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ 3 ਫੁੱਟ ਚੌੜਾਈ ਵਾਲੀ 3.5 ਇੰਚ ਮੋਟਾਈ ਵਾਲੀ 20 ਕੁਇੰਟਲ ਮੋਟਾਈ ਵਾਲੀ ਬੈਡਿੰਗ ਪਲੇਟ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 4 ਇੰਚ ਮੋਟਾਈ ਦੇ ਦੋ ਹੋਲਡਿੰਗ ਬੋਲਟ ਅਤੇ ਹੋਲਡਿੰਗ ਅਤੇ ਕਲੀਪਿੰਗ ਬੋਲਟ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।

(2.(4) ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮਿਤੀ 16.07.2019 ਦੇ ਹੁਕਮ ਰਾਹੀਂ, ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ (ਗੈਰ ਪਟੀਸ਼ਨਰ) ਦੇ ਨਾਲ ਧਾਰਾ 304-ਏ ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੁਰਮ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:-

“ਕਿ ਮਿਤੀ 19.11.2018 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 11:00 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਢੱਡੀਆਂਵਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਡੱਬਿਆਂ ਦੀ ਗਰਾਉਂਡ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਰੇਲਵੇ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਕਪੂਰਥਲਾ ਅਤੇ ਰਿਆਬਰੇਲੀ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਬੈਡਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਫੈਕਟਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਐਕਸਪਾਇਰੀ ਡੇਟ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਐਕਸਪਾਇਰੀ ਬੈਡਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਿਆਦ ਪੂਰਾ ਵਾਲੀ ਬੈਡਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਪੂਰਵਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣਿਆ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਾ 304 ਏ ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ, ਅਤੇ, ਮੈਂ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।”

(2.(5) ਉਕਤ ਹੁਕਮਾਂ ਤੋਂ ਦੁਬੀ ਹੋ ਕੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਰੀਵੀਜ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਉਕਤ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਈਵਾਲ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕੱਲੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਫਰਮ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਸੀ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦੇ ਸਮਰਥਨ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਐਬਸਟਰੈਕਟ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਫੋਰਮੈਨ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੈ, ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਫੋਰਮੈਨ/ਟੈਕਨੀਸ਼ੀਅਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਸ਼ੀਨ ਪੁਰਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ 28.03.2013 ਨੂੰ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਸੀ। ਚਲਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਕਰੀ ਪੱਤਰ ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸਲਈ, ਇਹ ਸਿਰਫ਼ 5 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਮਸ਼ੀਨ ਸੀ। ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਮਸ਼ੀਨ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਈ ਸੀ। ਉਕਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਬੰਧਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਇਕੱਲੇ ਮਲਕੀਅਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(2.(6) ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਕੱਲੇ ਮਲਕੀਅਤ ਫਰਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਜੀਐਸਟੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਆਦਿ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸੁਤੰਤਰ ਸੋਲ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰਸ਼ਿਪ ਯੂਨਿਟ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਉਕਤ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਅਤੇ ਮਾਮਲੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(2.(7) ਕਿ ਰਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਿਵੀਜ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਫਰਮ ਨੂੰ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਫਰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਅੱਗੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਉਕਤ ਯੂਨਿਟਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ/ਭਾਗੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇੱਕ ਬਹਿਸਯੋਗ ਮੁੱਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦਾ ਪੜਾਅ ਉਚਿਤ ਪੜਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ ਇਕੱਲੇ ਉਕਤ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮੌਜੂਦਾ ਸੇਧ ਪਟੀਸ਼ਨ.

ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਦਲੀਲਾਂ:

(3) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨਰ-ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਨਜ਼ੀਤ ਟੈਕਨੋ ਫੈਬ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਫਰਮ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ 2, ਖੇਰਾ ਰਾਏਬਰੇਲੀ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। GST ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਨੂੰ Annexure P-5 ਵਜੋਂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ-ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗੀਨਾ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਰਕਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਸੋਲ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰਸ਼ਿਪ ਫਰਮ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਵੱਖਰੀ ਜੀਐਸਟੀ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੀ ਉਕਤ ਮਲਕੀਅਤ-ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਢੁੱਧੀਆਂਵਾਲ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਰੋਡ, ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। GST ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਨੂੰ Annexure P-6 ਵਜੋਂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਮਾਲਕੀਅਤ ਜਿੱਥੇ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ) ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਹੀ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਨੂੰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ P-7 ਵਜੋਂ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(4) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਫੈਕਟਰੀ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਮਾਲਕੀ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਿਤ ਇਕੱਲੇ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਹਾਤੇ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਪੁਰਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਉਮਰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੋਡ ਦੀ ਵੰਡ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ/ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਫਿਟਨੈਸ ਬਾਰੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਾਂ ਜੀਵਤ ਹੋਣ ਲਈ ਬਦਲਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੀ।

(5) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਠਾਈ ਗਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਲੀਲ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਜੁਰਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਐਕਟ, 1948, ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਤਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀਆਂ ਆਮ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ 1948 ਦੀ ਧਾਰਾ 92 ਅਤੇ 93 ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

ਸੈਕਸ਼ਨ 92. ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਆਮ ਸਜ਼ਾ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 93 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਛੱਡੋ। ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਹਰ ਇੱਕ ਜੁਰਮ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਿਆਦ ਦੀ ਕੈਦ ਜੋ ਕਿ ¹ [ਦੋ ਸਾਲ] ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੁਰਮਾਨੇ ਨਾਲ ਜੋ ² [ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ] ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਹਰ ਦਿਨ ਲਈ ³ [ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ] ਤੱਕ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਇਹ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਰੀ ਹੈ: ⁴ [ਬਸ਼ਰਤ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਅਧਿਆਇ IV ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 87 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੌਤ ਜਾਂ ਗੰਭੀਰ ਸਰੀਰਕ ਸੱਟ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜੁਰਮਾਨਾ ⁵ [ਪੰਚੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ] ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ⁶ [ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ] ਰੁਪਏ] ਕਿਸੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੰਭੀਰ ਸਰੀਰਕ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ।

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਵਿਆਖਿਆ।---ਇਸ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 94 ਵਿੱਚ "ਗੰਭੀਰ ਸਰੀਰਕ ਸੱਟ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇੱਕ ਸੱਟ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸਥਾਈ ਨੁਕਸਾਨ, ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਸੱਟ, ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਨੁਕਸਾਨ, ਜਾਂ ਸੱਟ, ਨਜ਼ਰ ਜਾਂ ਸੁਣਨ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੱਡੀ ਦਾ ਫ੍ਰੈਕਚਰ, ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਜਾਂ ਪੈਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਾਲੋਜ਼ ਦੀ ਹੱਡੀ ਜਾਂ ਜੋੜ (ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੱਡੀ ਜਾਂ ਜੋੜਾਂ ਦਾ ਫ੍ਰੈਕਚਰ ਨਾ ਹੋਣਾ) ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।]

ਸੈਕਸ਼ਨ 93. ਕੁਝ ਖਾਸ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ।---

(1) ਜਿੱਥੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਬਜ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰਿਸਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸਾਂਝੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹੁੰਚ ਸੜਕਾਂ, ਡਰੇਨੇਜ, ਜਲ ਸਪਲਾਈ, ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਮੁੱਖ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਕੋਲ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਦੀ ਉਪ ਧਾਰਾ (1)।

(3) ਜਿੱਥੋਂ ਕੋਈ ਅਹਾਤਾ, ਸੁਤੰਤਰ ਜਾਂ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ, ਫਰਸ਼ ਜਾਂ ਫਲੈਟ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਬਜ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਮੈਨੇਜਰ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ। ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧ--

(i) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹਨਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸਪਲਾਈ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਲੈਟਰੀਨ, ਪਿਸ਼ਾਬ ਅਤੇ ਧੋਣ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ;

(ii) ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਅਤੇ ਪਲਾਂਟ ਦੀ ਕੀੜਿਆਲੀ ਤਾਰ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪੀ ਗਈ;

(iii) ਫਰਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਫਲੈਟਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਪੌੜੀਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਰਸਤਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਫਾਈ;

(iv) ਅੱਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ;

(v) ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਲਿਫਟਾਂ ਦਾ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ; ਅਤੇ

(vi) ਪਰਿਸਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਰ ਆਮ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ।

(4) ਮੁੱਖ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਕੋਲ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(5) ਮਾਲਕ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀਆਂ ਲੈਟਰੀਨਾਂ, ਪਿਸ਼ਾਬ ਅਤੇ ਧੋਣ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਾਲੇ ਸੁਤੰਤਰ ਕਮਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਬਜ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ: ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਮਾਲਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੈਟਰੀਨਾਂ, ਪਿਸ਼ਾਬ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਧੋਣ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ।

(6) ਮੁੱਖ ਨਿਰੀਖਕ ਕੋਲ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਧਾਰਾ 46 ਜਾਂ ਧਾਰਾ 48 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਧਾਰਾ (5) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਜਾਂ ਸੈੱਡ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਬਜ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ--

(1) ਅਧਿਆਇ III, ਸੈਕਸ਼ਨ 14 ਅਤੇ 15 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ;

(11) ਅਧਿਆਇ IV, ਸੈਕਸ਼ਨ 22, 23, 27, 34, 35 ਅਤੇ 36 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ: ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਸੈਕਸ਼ਨ 21, 24 ਅਤੇ 32 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਲਕ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਸਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ:

ਅੱਗੋਂ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਕਬਜ਼ਾਧਾਰਕ ਉਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੇ ਪਲਾਂਟ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਇ IV ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ;

(iii) ਧਾਰਾ 42.

(8) ਮੁੱਖ ਨਿਰੀਖਕ ਕੋਲ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਉਪ-ਧਾਰਾ (7) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(9) ਉਪ-ਧਾਰਾਵਾਂ (5) ਅਤੇ (7) ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਕੁੱਲ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ, ਪੂਰੇ ਅਹਾਤੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੈਕਟਰੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।]

(6) ਇਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਐਕਟ, 1948 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਰ 'ਤੇ ਲਗਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਉਕਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ 1948 ਦੀ ਧਾਰਾ 93 ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਲਕ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(7) ਉਕਤ ਦਲੀਲ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਅੱਗੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 2(n) ਦੇ ਤਹਿਤ 'ਕਬਜ਼ਾਕਾਰ' ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਉਕਤ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁਸੈਨ ਮੁਹੰਮਦਅਲੀ ਰੰਗਵਲਾ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਦੇ ¹ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਅਨੰਤਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਓਰਸ ਬਨਾਮ

ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਓਆਰਐਸ ²ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇੱਕ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 304-ਏ ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਕਤ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਆਫ ਪੁਲਿਸ, ਕੋਵਿਲਪੱਟੀ ਸਬ ਡਿਵੀਜ਼ਨ, ਬੁਥਕੁਡੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਓਆਰਐਸ ਦੁਆਰਾ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ³ਗਿਆਨਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮ ਅਤੇ ਓਆਰਐਸ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਵਾਬਦੇਹ-ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ:

(8) ਉੱਤਰਦਾਤਾ-ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਲਿਖਤੀ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਇਹ ਦਰਸਾਏਗੀ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

3. ਕਿ ਇਹ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਤੱਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ 19.11.2018 ਨੂੰ ਗੇਟ ਨੰਬਰ 3, ਆਰ.ਸੀ.ਐਫ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਕਾ ਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਦੁੱਡੀਆਂਵਾਲ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨਗਰ, ਨੇੜੇ RCF ਹੁਸੈਨਪੁਰ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਮਾਲਕ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਨਗੀਨਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੰ. 1 ਅਤੇ 2) ਰੇਲਵੇ ਕੋਚਾਂ ਦੇ ਫਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਰੇਲਵੇ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਨਾਲ ਠੋਕੇ 'ਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਰੇਲਵੇ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ, ਕਪੂਰਥਲਾ ਅਤੇ ਰਾਏਬਰੇਲੀ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਹਾਲ ਹੈ। ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੈਡਿੰਗ ਪ੍ਰੈੱਸ ਪਲਾਜ਼ਮਾ ਸਾਬਣ, ਈਓਟੀ ਕਰੇਨ ਨੰਬਰ 2, ਈਓਟੀ ਕਰੇਨ ਨੰਬਰ 1 ਆਦਿ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 70-75 ਮਜ਼ਦੂਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿ ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਬੈਡਿੰਗ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਜਾਨ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਘੱਟ ਉਜਰਤਾਂ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਹੁਨਰਮੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿੱਧੂ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਬੈਡਿੰਗ

1AIR 1965 (SC) 1616
22019 ਸੀਆਰਐਲਜੇ 3825
32015 (13) RCR (Crl) 451

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਮਸ਼ੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ 1) ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ (ਹੁਣ ਮ੍ਰਿਤਕ) 2) ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ (ਹੁਣ ਮ੍ਰਿਤਕ) 3) ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ। ਸਵੇਰੇ 11:00 ਵਜੇ ਬੈਂਡਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨ (ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੈੱਸ) ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਲਈ 4 ਇੰਚ ਦੇ ਬੋਲਟ ਸਨ।

ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ 4 ਕੁਇੰਟਲ ਹੈਵੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ 3/3 ਜਾਂ 4/4 ਬੇਸ ਨਟ ਬੋਲਟ ਸਟੱਡ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਪਲੇਟਾਂ ਸਮੇਤ ਟੁੱਟ ਗਏ ਅਤੇ ਕਰੀਬ 4 ਕੁਇੰਟਲ ਹੈਵੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਉਕਤ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਗਈ। ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ (ਹੁਣ ਮ੍ਰਿਤਕ) ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਹੁਣ ਮ੍ਰਿਤਕ) ਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਸੱਟ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੱਤ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਲਕਾਂ/ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ (ਹੁਣ ਮ੍ਰਿਤਕ) ਅਤੇ

ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ (ਹੁਣ ਮ੍ਰਿਤਕ) ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਖੇ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਰ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਕਰ ਰਹੇ ਮਾਲਕ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੰਬਰ 1 ਅਤੇ 2) ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰੁੱਕਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਥਾਣੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

5. ਕਿ ਇਹ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 16.07.2019 ਦਾ ਇਮਪਗਡ ਆਰਡਰ Ld ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ/ਸਹਿ-ਮੁਲਜ਼ਮ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ 08.11.2019 ਨੂੰ ਇਮਪਿਊਨਡ ਆਰਡਰ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਰਿਵੀਜ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਐਲ.ਡੀ. ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਸਹੀ ਹੈ।

6. ਇਹ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਅਤੇ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ ਜੋ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਆਦ ਪੁੱਗ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਆਖਰਕਾਰ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਐਲ.ਡੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ.

ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਦਿਓ

7. ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਰਾ ਨੰਬਰ 6 ਦੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਜੀਐਸਟੀ ਰਿਟਰਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਅਤੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦਾ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਪੁਰਾਣੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣ/ਮੁਰੰਮਤ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਮਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਜ਼ਖਮੀ ਸਵਰਨ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਈਵਾਲ ਸਨ, ਇਹ ਮਨਘੜਤ ਅਤੇ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਇਹ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਤਸਦੀਕ / ਫੈਸਲਾ ਐਲ.ਡੀ. ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ. Annexure P-5 ਅਤੇ P6 ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੱਥੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਅਨੇਕਚਰ ਪੀ-8 ਅਨੁਸਾਰ ਡਾਕ ਈ-ਮੇਲ ਪਤਾ ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੰ.2 ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।

8. ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਰਾ ਨੰਬਰ 7 ਦੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਜੀਐਸਟੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਢੁਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਐਫਆਈਆਰ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਵਿਖੇ ਕੰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

(9) ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਖੁਰਾਣਾ, ਡੀਏਜੀ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਮਸ਼ੀਨ ਅਤੇ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਸਨ। ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਐਕਟ, 1948 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਤਕਾਲ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਲਜ਼ਾਮ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਅਪਡੇਟ ਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਹਲੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਘਟਨਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਸਬੰਧੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੀਐਸਟੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਜਿੱਥੋਂ ਵਿਵਾਦਿਤ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਸੀ) ਇੱਕ ਇਕੱਲੇ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਸੀ। ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ (ਗ਼ੈਰ ਪਟੀਸ਼ਨਰ) ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਪਕਰਣ/ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮਾਹਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਰਿਪੋਰਟ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਵਿਵਾਦਿਤ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ.

ਚਰਚਾ:

(10) ਮੈਂ ਸਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(11) ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ 'ਚ ਸੀ

ਸਵਾਲ ਫੈਕਟਰੀ ਐਕਟ 1948 ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਫੈਕਟਰੀ ਐਕਟ, 1948 ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ: -

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ, 1934 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਕਈ ਨੁਕਸ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਰਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਕਲਿਆਣ ਦੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਹੱਤਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਮ ਢਾਂਚਾ ਅਜੇ ਵੀ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਕਾਫੀ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀਜਨਕ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨਅਤੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਫੈਕਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਰੈਡੀਕਲ ਓਵਰਹਾਲਿੰਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਕਈ ਮਾਇਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 1934 ਦੇ ਐਕਟ ਵਿੱਚ "ਫੈਕਟਰੀ" ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਕਈ ਉੱਦਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਹਤ, ਕੰਮ ਦੇ ਘੱਟੇ, ਛੁੱਟੀਆਂ, ਰੋਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਹਵਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀਜਨਕ ਸਥਿਤੀ ਹੁਣ ਗੈਰ-ਨਿਯਮਿਤ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੌਸਮੀ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਅੰਤਰ ਜਿਸਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਮਰ 12 ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 13 ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਘੱਟੇ 5 ਤੋਂ ਘੱਟਾ ਕੇ 4-1/2 ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤਰਨਾਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਮਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਮੌਜੂਦਾ ਐਕਟ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਆਮ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਨਿਯਮ ਹਨ

ਸਖ਼ਤੀ, ਸਮੁੱਚੀ ਸਥਿਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਸ ਨੂੰ ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ- ਸਿਹਤ (ਸਫ਼ਾਈ, ਹਵਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਤਾਪਮਾਨ, ਖਤਰਨਾਕ ਯੂਝ ਅਤੇ ਧੂੰਆਂ, ਰੋਜ਼ਨੀ ਅਤੇ ਚਮਕ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾ ਆਦਿ) ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਆਮ ਭਲਾਈ (ਧੋਣ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਫਸਟ-ਏਡ, ਕੰਟੀਨ, ਸ਼ੈਲਟਰ ਰੂਮ, ਕ੍ਰੈਚ ਆਦਿ) ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮੌਜੂਦਾ ਐਕਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਵਿਵੇਕ 'ਤੇ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਮਾਹਰ ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਵਧਣਗੀਆਂ।

ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਕੁਝ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਘਟੇ, ਤਨਖਾਹ ਸਮੇਤ ਛੁੱਟੀਆਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ, ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਣਾ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜ਼ਰਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਰਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਪਬੰਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਫੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਨਵਿਆਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਇਸੈਂਸ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਉਸਾਰੀ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ, ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(12) ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਉਪਬੰਧ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਖਤਰਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹਨ। ਉਕਤ ਐਕਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਕਤ ਪਹਿਲੂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੇ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਅ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਈ। ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਕੀਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਵੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਲੋੜੀਂਦੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ। . ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 119 ਨੂੰ ਕੰਟਰੈਕਟ ਲੇਬਰ (ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਐਂਬੋਲੀਸ਼ਨ) ਐਕਟ 1970 ਜਾਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਸੰਗਤ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਓਵਰਲਾਈਪਿੰਗ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲ ਇਹ ਦੱਸਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਧਾਰਾ 304-ਏ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ, 1948 ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੌਜੂਦ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ, 1948 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਐਕਟ ਦੇ ਬਦਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਹਨ ਉਸੇ ਲਈ ਪੂਰਕ। ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਜਾਂ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਓਵਰਲਾਈਡ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

(13) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਿਰਫ ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ, 1948 ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਵੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਰਲ ਕਲੋਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਉਪਬੰਧ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜੁਰਮ 2 ਜਾਂ ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੋਵੇ। ਇਸਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: -

26. ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ। ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਾਂ ਭੁੱਲ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਪਰਾਧੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਉਸੇ ਜੁਰਮ ਲਈ ਦੋ ਵਾਰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(14) ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਇਹ ਦਰਸਾਏਗਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੈ, ਅਪਰਾਧੀ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ 20.09.2018 ਨੂੰ 2018 ਦੀ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1195 ਵਿੱਚ *ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਐਨਆਰ ਬਨਾਮ ਸੱਯਦ ਹਸਨ ਸੱਯਦ ਸੁਭਾਨ ਐਡ ਓਰਸ* ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ:-

7. ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਰੋਕ ਸਿਰਫ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋ ਵਾਰ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ 'ਤੇ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਾਂ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਦੋ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਜੁਰਮ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਅਪਰਾਧੀ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸੇ ਜੁਰਮ ਲਈ ਦੋ ਵਾਰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। 1. ਦਾ ਇੱਕੋ ਸੈੱਟ

ਤੱਥ, ਕਲਪਨਾਯੋਗ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਾਂ ਭੁੱਲ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। 2 ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਕਲਾਜ਼ ਐਕਟ, 1897 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧ - ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਾਂ ਭੁੱਲ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਪਰਾਧੀ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਕੋ ਜੁਰਮ ਲਈ ਦੋ ਵਾਰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।"

8. ਹੈਟ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋਹਰੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਕਲੋਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਐਕਟਾਂ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤੱਤ ਇੱਕੋ ਤੱਥ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ। ਮਾਈਨ ਐਡ ਮਿਨਰਲਜ਼ (ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ 1957 ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਨਲ ਕੋਡ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੁਰਮਾਂ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਰਾਜ ਦੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ (ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਐਨਸੀਟੀ) ਬਨਾਮ ਸਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੀਨਲ ਕੋਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜੁਰਮ ਦੰਡ ਅਤੇ ਕਾਗਨੀਜ਼ੇਬਲ ਅਪਰਾਧ ਹਨ। ਐਫਐਸਐਸ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਐਫਐਸਐਸ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜੁਰਮਾਨੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

(15) *ਕੰਵਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿੱਚ* ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ: -

6. ਸਜੇ (ਸੁਪਰਾ) ਦੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਕਲਾਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਸਹੂਲਤ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ:

7. 6. ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ।— ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਾਂ ਭੁੱਲ ਬਣਦੀ ਹੈ

ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧ, ਤਾਂ ਅਪਰਾਧੀ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋ ਵਾਰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।"

ਜਨਰਲ ਕਲਾਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 'ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪਰਾਧਾਂ' ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ 'ਇੱਕੋ ਜੁਰਮ' ਲਈ ਦੋ ਵਾਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਕਬੂਲ ਹੁਸੈਨ ਬਨਾਮ ਬਾਂਬੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਸਟਮ ਐਕਟ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1947 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ 'ਸਹੀ ਅਪਰਾਧ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੁਪਤਾ ਬਨਾਮ ਯੂਪੀ ਰਾਜ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਵੀਰੇਸ਼ਵਰ ਰਾਓ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 409 ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕੂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 5(2) ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ; ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ ਐਕਟ, 1922 ਦੀ ਧਾਰਾ 52 ਅਤੇ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 177 ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਟੀਐਸ ਬਲੀਆ ਬਨਾਮ ਆਈਟੀਓ; ਕਸਟਮ ਦੇ ਕੁਲੈਕਟਰ ਬਨਾਮ ਵਸੰਤਰਾਜ ਭਗਵਾਨਜੀ ਭਾਟੀਆ, ਕਸਟਮਜ਼ ਐਕਟ 1962 ਅਤੇ ਗੋਲਡ (ਕੰਟਰੋਲ) ਐਕਟ, 1968 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਨਾਲ; ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਮੁਰਾਦ ਅਲੀ ਖਾਨ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 447, 429 ਅਤੇ 379 ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ (ਸੁਰੱਖਿਆ) ਐਕਟ, 1972 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ; ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਬਿਜਲੀ ਐਕਟ, 1910 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਅਤੇ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਧੀਨ ਚੋਰੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ; ਅਤੇ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਚਾਰਟਰਡ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟਸ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਵਿਮਲ ਕੁਮਾਰ ਸੁਰਾਣਾ ਚਾਰਟਰਡ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟਸ ਐਕਟ, 1949 ਅਤੇ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 419, 468, 471 ਅਤੇ 472 ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ। ਮਾਈਨਜ਼ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 21 ਅਤੇ 22 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਸੈਕਸ਼ਨ 4 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 379 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਸੰਜੇ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

"69. ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 22 ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਰੇਤ ਸਮੇਤ ਖਣਿਜਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਨਿਆਂਇਕ ਨੋਟਿਸ ਲਵੇਗੀ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਦੀਆਂ ਬੇਰੋਕ ਰੇਤ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਦੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਦਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਪੁਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਦਰਿਆਵਾਂ, ਮੱਛੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਜਨਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਜਲ-ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਬਦਲੇਗਾ ਬਲਕਿ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਵੀ ਘਟਾਏਗਾ।

70. MMDR ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪਾਅ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 4 ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਮਾਈਨਿੰਗ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅੱਗੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਸਮੇਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉੱਚਿਤ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਏਆਈਆਰ 1965 ਐਸਸੀ 666 (2011) 1 ਐਸਸੀਸੀ 534 ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਲਵੇਗਾ। ਧਾਰਾ 4 ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਅਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਵਿਰੁੱਧ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 22 ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਮਨਾਹੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਲਈ। ਜਾਂ ਭੁੱਲ ਜੋ ਕਿ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਪੀਨਲ ਕੋਡ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਹੈ।

71. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਲੀਜ਼ ਜਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੇਤ, ਬੱਜਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਣਿਜਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਖਣਿਜਾਂ ਨੂੰ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਣਿਜਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਦਾ ਜਾਂ ਲਿਜ਼ਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦਾ, ਪੀਨਲ ਕੋਡ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 378 ਅਤੇ 379 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਜਿਹਾ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।

72. MMDR ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 378 IPC ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਪੜਨ ਤੋਂ, ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੱਤ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ

ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਮਾਈਨਿੰਗ ਲੀਜ਼ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਮਾਈਨਿੰਗ ਗਤੀਵਿਧੀ ਕਰਨਾ ਐਮਐਮਡੀਆਰ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਰੇਤ, ਬੱਜਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਣਿਜਾਂ ਨੂੰ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾਲ ਕੱਢਣਾ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਬਜ਼ਾ, ਚੋਰੀ ਦਾ ਜੁਰਮ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਐਮਐਮਡੀਆਰ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਰੇਤ ਅਤੇ ਖਣਿਜਾਂ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦੱਸੇ ਗਏ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਾਬਤਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅੱਗੇ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਰੇਤ ਅਤੇ ਬੱਜਰੀ ਦੀ ਚੋਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪੁਲਿਸ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 173 ਅਧੀਨ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਲੈਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਾਲੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੋਡ ਆਫ਼ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਦੀ ਧਾਰਾ 190(1) (d) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨੋਟਿਸ। (ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

(16) ਇਸ ਲਈ, ਉਪਰੋਕਤ ਨੋਟਿਸਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਨਰਲ ਕਲੇਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਨਲ ਕੋਡ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਪਰਾਧ ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ, 1948 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੀ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹੀ ਤੱਥ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਫੈਕਟਰੀ ਐਕਟ, 1948 ਦੀ ਧਾਰਾ 92 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਯੋਗ ਹੋਣ ਲਈ ਕਥਿਤ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀ ਐਕਟ, 1948 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਮਨ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਫੈਕਟਰੀ ਐਕਟ 1948 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਹੈ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਜੁਰਮ ਵੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੁਰਮ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(17) ਇਹੀ ਹੁਣ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 304-ਏ ਦੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਕੀ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਲਾਗੂ ਹਨ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਦੰਡ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਖ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

" ਐਕਟਸ ਨਾਨ ਫੈਸੀਟ ਰੀਅਮ ਨੀਸੀ ਮੇਨਸ ਸਿਟ ਰੀਆ ", ਇੱਕ ਲਾਤੀਨੀ ਸਮੀਕਰਨ ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ "ਇੱਕ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਦਿਮਾਗ ਬਰਾਬਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ"। ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਤਮ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ - ਇੱਕ ਸਰੀਰਕ ਤੱਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਤੱਤ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮਨਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਿਸਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਕੋਲ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਮਨ ਸੀ - ਜਿਵੇਂ ਕਿ। . _ _ ਮੇਨਸ ਰੀਅ ਦੀ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਧਾਨਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੈਲਸਬਰੀ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; " ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਲਈ ਖਾਸ ਇਰਾਦੇ, ਬਦਨੀਤੀ, ਗਿਆਨ, ਇੱਛਾ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਧਾਰਾ 304-ਏ ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਕਾਹਲੀ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; 'ਲਾਪਰਵਾਹੀ', ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈ ਗਈ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੇਣਦਾਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਤੱਥ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਸਿਰਫ਼ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਣਦੇਖੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ (ਅਪਰਾਧਾਂ 'ਤੇ ਰਸਲ: 1960 ਐਡੀਸ਼ਨ)। ਇਸਤਰਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮੌਤ ਹੋਈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। 'ਅਪਰਾਧਿਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ' ਇੱਕ ਕਦਮ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਾਜਬ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣ ਲਈ ਘੋਰ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਟ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੇਣਦਾਰੀ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਜਾਂ ਅਟੱਲ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(18) ਆਈਪੀਸੀ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 304-ਏ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*)

ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ:-

- i. ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ;
- ii. ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਮੌਤ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਕਾਹਲੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹੋਈ ਸੀ ਜਾਂ;
- iii. ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਮੌਤ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਹੈ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਅਤੇ;
- iv. ਅਜਿਹੀ ਮੌਤ ਦੋਸ਼ੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

(19) ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਮਲਯ ਕੁਮਾਰ ਗਾਂਗੁਲੀ ਬਨਾਮ ਸੁਕੁਮਾਰ ਮੁਖਰਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤਰਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਆਧਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ⁴

- i. ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ;
- ii. ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਕੇ ਮੌਤ;
- iii. ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਘੋਰ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(20) ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਹਲੀ ਇਸ ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਨਤੀਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਹੈ, ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਇਸ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਨਤੀਜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਗੇ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੀ ਸੀ। ਉਸ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਧਾਰਾ 279 ਆਈਪੀਸੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਕੇਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਗੈਰ-ਵਾਜ਼ਬ ਜੋਖਮ ਤੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਮਿਆਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਲ-ਚਲਣ ਦਾ ਮਿਆਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮਾਪਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਵਾਜ਼ਬ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰੇਗਾ। ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 304-ਏ ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੂਚੇਤ ਕਾਹਲੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਾਹਲੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਪਰਾਧਿਕਤਾ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬੇਚੈਨੀ ਜਾਂ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਤੀਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਘੋਰ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਵਾਜ਼ਬ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੱਟ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ

(Vinod S.Bhardwaj , J.)

ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਤਵ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਪਣਾਏ।

(21) PUNJAB
 (1987) 1 S.C.R. 1031
 ਜਿਸਦਾ ਫੈਸਲਾ 17.10.2008 ਨੂੰ 2008 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1625 ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧਿਤ ਪੈਰੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ: -

304 ਏ. ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨਾ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਕਤਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਣਨ ਦੀ ਕੈਦ, ਜਾਂ ਜੁਰਮਾਨਾ, ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨਾਲ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

28. ਇਹ ਧਾਰਾ ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ। ਇਹ ਧਾਰਾ 299 ਅਤੇ 300, IPC ਦੀ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੌਤ ' ਇਰਾਦੇ ' ਜਾਂ 'ਗਿਆਨ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਾਧਾਨ ਵਿੱਚ "ਦੋਸ਼ੀ ਕਤਲ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨਹੀਂ" ਸ਼ਬਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੈਕਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

29. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਾ 304 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 304 ਏ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਧਾਰਾ 304A ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੌਤ ਕਿਸੇ ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਧਾਰਾ 299 ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਤਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਸੈਕਸ਼ਨ 300, ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਤਲ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਧਾਰਾ 304 ਏ ਧਾਰਾ 299 ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਧਾਰਾ 300 ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਰਾਦਾ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਐਕਟ ਦੀ 'ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸ਼ਕਤੀ' ਹੈ, ਧਾਰਾ 304 ਏ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਕਤਲ ਕਤਲ ਜਾਂ ਕਤਲ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੈਕਸ਼ਨ ਉਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗੀ।

30. ਮਹਾਰਾਣੀ ਬਨਾਮ ਈਦੂ ਬੋਗ, (1881) ਵਿੱਚ ਆਈਐਲਆਰ 3 ਆਲ 776, ਸਟ੍ਰੈਟ, ਜੇ. ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਢੁਕਵੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਦਾਲਤ; "ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਹਲੀ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਜਾਂ ਬੇਤੁਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਇਸ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸੱਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੱਟ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਜਾਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਪਰਾਧਿਕਤਾ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਜਾਂ ਨਤੀਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਘੋਰ

(*Vinod S. Bhardwaj and*) ਜਾਂ ਉਸ ਵਾਜਬ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।, ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਤੱਵ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

31. ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਵਿੱਚ 'ਲਾਪਰਵਾਹੀ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਭੁੱਲ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਵਿਅਕਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾਰ ਆਦਮੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(22) ਅੰਬਾਲਾਲ ਡੀ. ਭੱਟ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ ⁵ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਣਵਾਈ ਕੀਤੀ:-

“ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 304 ਏ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ, ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਿਯਮਾਂ ਜਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਮੌਤ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਐਕਟ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਬਰੀ ਹੋਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਕਿ ਉਸਦੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਮਾਪਦੰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਬੈਚ ਨੰਬਰ 211105 ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 12-11-62 ਨੂੰ ਨਿਰਮਿਤ ਸਾਰੇ ਚਾਰ ਲਾਟਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬੈਚ ਨੰਬਰ ਦੇਣ ਦਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਇਹ ਮੌਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਐਕਟ ਦਾ, ਭਾਵ, ਕੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਹਲੀ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਐਕਟ ਸੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਕਾਰਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਮਰਾਟ ਬਨਾਮ ਓਮਕਾਰ ਰਾਮਪ੍ਰਤਾਪ (1902) 4 ਬੋਮ ਐਲਾਮ 679 ਵਿੱਚ ਸਰ ਲਾਰੈਂਸ ਜੇਨਕਿੰਸ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਕੰਮ "ਕਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਣ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ"। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਕੁਰਬਾਨ ਹੁਸੈਨ ਮੋਹਮ-ਮੈਡਲੀ ਰੰਗਵਾਲਾ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ, ਬਿਨਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੇ ਗਿੱਲੋ ਪੌਟ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 304 ਏ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬਰਨਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਰਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਾਰਨਿਸ਼ ਅਤੇ ਟਰਪੇਨਟਾਈਨ ਸਟੋਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਿਰਫ਼ ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਰਨਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਾਰਨਿਸ਼ ਅਤੇ ਟਰਪੇਨਟਾਈਨ ਸਟੋਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਅੱਗ

ਲੱਗਣ ਲਈ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਬੈਰਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਝੱਗ ਦੇ ਭਰ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸੀ। ਸੁਈਮਾਨ ਰਹਿਮਾਨ ਮੁਲਾਨੀ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਟਰੇਨਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਲਰਨਰ ਲਾਇਸੈਂਸ ਨਾਲ ਕਾਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਾ 304 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਜੇ ਭਾਲਚੰਦਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਪਟਾਕੇ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸਫੋਟਕਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਾਂਗ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਾਰਨ ਹੋਈਆਂ ਮੌਤਾਂ ਅਤੇ ਸੱਟਾਂ। ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਰਗੜ ਜਾਂ ਪਰਕਸ਼ਨ ਵੀ ਵਿਸਫੋਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਲੰਘਣਾ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ।"

(23) ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਤੋਂ, ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਨੇੜਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਲਈ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਉਕਤ ਜੁਰਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ।

(24) ਇਹ ਹੁਣ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾਏਗਾ ਕਿ ਕੀ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਫੈਕਟਰੀ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਹਾਦਸਾ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

(25) ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਮਾਮਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਫਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੇਜਰ ਜਾਂ ਭਾਈਵਾਲ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਠੋਸ ਸਮੱਗਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਉਪਰੋਕਤ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇੰਚਾਰਜ ਵੀ ਸਨ। ਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੈਸ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਦਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੰਮ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਿਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹਾਤੇ 'ਤੇ ਵਾਪਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਹਾਦਸਿਆਂ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਅਹਾਤੇ 'ਤੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾ ਇੱਕ ਕਬਜ਼ਾਧਾਰਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵਜੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(26) ਰਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿੱਠਿਆ ਗਿਆ ਹੈ: -

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਤਕਰਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਅਤੇ ਫਾਈਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ,

(*Vinod S. Bhardwaj, J.*) ਇਹ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਮ੍ਰਿਤਕ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸਨ। ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਟੈਕਨੀਸ਼ੀਅਨ/ਫੋਰਮੈਨ ਆਦਿ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਉਦਯੋਗ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਹੇਠ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੀ.ਐੱਸ.ਟੀ. ਫਾਰਮ ਦਾ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ। ਹੁਣ ਇਹ ਦਰਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ (ਦੋਸ਼ੀ) ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਇਹ ਦਰਸਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਉਦਯੋਗ ਨੂੰ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਕਤ ਉਦਯੋਗ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ

ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਧਾਰਾ 173 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਤਹਿਤ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਉਦਯੋਗ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਭਾਵ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਸਨਅਤ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਲਈ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮਿਆਦ ਪੂਰਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਸਨ। ਕਥਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਉਹਨਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਉਹਨਾਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 337, 338 ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 304-ਏ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਵਾਰੰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਧਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਿਲਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਉਕਤ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਮਾਲਕ/ਭਾਗੀਦਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਇੱਕ ਬਹਿਸ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪੜਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕਮਾਤਰ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿ ਉਹ ਉਕਤ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਮਾਲਕ/ਭਾਗੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕਿ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪਰਸ਼ੋਤਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਸਿੱਖਿਅਤ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਧਾਰਾ 173 ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮੈਮੋ/ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੋ ਚੁਣੌਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਉਸ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਪਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। , ਪਰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 337 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 338 ਅਧੀਨ ਚਾਰਜ ਫਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਵਿਦਵਤਾ ਵਾਲੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਤ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਖਲ ਦੀ ਵਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(27) ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਪਰਾਈਟਰਸ਼ਿਪ ਫਰਮ ਹੈ, ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਰਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕੋਰਟ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮਲਕੀਅਤ ਵੀ ਕਿਹਾ। ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਵਪੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਕਪੂਰਥਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਫਰਮ ਦੇ ਮਾਲਕ/ਭਾਗੀਦਾਰ ਹਨ, ਇਹ ਇੱਕ ਬਹਿਸਯੋਗ ਮੁੱਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਖੋਜ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੇਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਇੱਕ ਇਕੱਲੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ ਫਰਮ ਸੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮੰਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਜੋ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਗਰਾਨੀ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਸਲ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਨੁਮਾਨ ਦੁਆਰਾ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਾਲਕ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧਾਂ ਜਾਂ ਨੇੜਤਾ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਦੰਡਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਮਿਆਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਡਿਫਾਲਟ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੁੱਖ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੁਤੰਤਰ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਗਲਤੀਆਂ/ਜੁਰਮਾਂ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(28) ਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸਵਾਲ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਰਕਰਾਰ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਭਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਢਿੱਲ ਕਰਨ ਲਈ. ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਕਨੂੰਨ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਸਿਰਫ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਕੇਸ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਵਿਚ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ *ਰੁਕਮਣੀ ਨਾਰਵੇਕਰ ਬਨਾਮ ਵਿਜੇ ਸਤਾਰਦੇਕਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, 2008* ਦੀ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1576-1577 03.10.2008 ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਬਚਾਅ ਪੱਖ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਸਮੱਗਰੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਯਕੀਨਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸੰਸਕਰਣ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਤੁਕਾ, ਬੇਤੁਕਾ ਜਾਂ ਮਨਘੜਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਐਬਸਟਰੈਕਟ ਇੱਥੇ ਹੇਠਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

"28. ਅਸੀਂ ਉੜੀਸਾ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਦੇਬੇਂਦਰ ਨਾਥ ਪਾਠੀ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 16 ਦੀਆਂ

(*Vinod S. Bhardwaj*)
ਇੱਥੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਹਨ

ਸ਼੍ਰੀ ਰੋਹਤਗੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 29 ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 482 ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਚੌੜਾਈ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜਾਂ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦੇ ਕੇਸ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉੱਤਰੀ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਦੇਬੇਦਰ ਨਾਥ ਪਾਠੀ (ਸੁਪਰਾ) ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰੇ 16 ਅਤੇ 23 ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਡਾ. ਰਾਜਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦਲਾਲ ਬਨਾਮ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਸਿਰਸਾ ਅਤੇ ਐਨਆਰ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਯੂਕਲਿਡ ਫਾਰਮੂਲੇ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। JT 2008(8) SC 621. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟਿਡ ਅਤੇ ਐਨਆਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਨਾਮ ਐਨਆਰ ਵੈਰਾਮਣੀ ਅਤੇ ਐਨਆਰ ਏਆਈਆਰ 2004 ਐਸਸੀ 4778, ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਯੂਕਲਿਡ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਜੋਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਡੀ.ਐਨ. ਪਾਠੀ ਦੇ ਕੇਸ (ਸੁਪਰਾ) ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਚਾਅ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੋਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਰਲੱਭ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕੇਸ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਬਚਾਅ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਸੰਸਕਰਣ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਤੁਕਾ ਜਾਂ ਬੇਤੁਕਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਬਚਾਅ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(29) ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਿੱਥੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਕੁਝ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੇਸ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਤੁਕਾ ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਘੜਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸ਼੍ਰੀ ਲਲਿਤ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰਨਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਯਕੀਨਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸੰਸਕਰਣ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਤੁਕਾ, ਬੇਤੁਕਾ ਜਾਂ ਮਨਘੜਤ ਹੈ। "

(30) ਮਾਣਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ *ਮਹੇਂਦਰ ਕੇਸੀ ਬਨਾਮ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ* ⁶ ਦੇ ਇੱਕ ਤਾਜ਼ਾ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਤਕਾਲ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸਪੁਰਦਗੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਚਾਅ ਸੰਸਕਰਣ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਮਰਥਤ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਦੁਆਰਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸ਼ੱਕ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(31) ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਧੂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਕੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਹਿਸ ਦੌਰਾਨ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵਧੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਕਪੂਰਥਲਾ

ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਿਵੀਜ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਥਮ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਦੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਨੇ ਧਾਰਾ 173 ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 173 ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਿਪੋਰਟ, ਤਤਕਾਲ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨੁਸੂਚੀ P-1 ਵਜੋਂ ਜੋੜੀ ਗਈ, ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(32) ਅੰਤਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠਲੇ ਗਵਾਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰ. ਨੰ.	ਗਵਾਹ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪਤਾ	ਗਵਾਹ ਦੀ ਕਿਸਮ
1.	ASI ਲਖਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੰ.186/KPT ਇੰਚਾਰਜ ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਭੁਲਾਣਾ ਪੁਲਿਸ ਥਾਣਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ	ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ
2.	ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਤਲਵੰਡੀ ਚੌਧਰੀਆਂ ਥਾਣਾ ਤਲਵੰਡੀ ਚੌਧਰੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ	ਜ਼ਖਮੀ ਅਤੇ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ
3.	ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਜਾਤੀ ਜੱਟ ਵਾਸੀ ਗੜ੍ਹਾ ਥਾਣਾ ਨਕੋਦਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ।	ਗਵਾਹ (ਮਿਤਕ ਬਲਬੀਰ ਦਾ ਪਿਤਾ)
4.	ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸਰਪੰਚ ਪੁੱਤਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਜਾਤੀ ਜੱਟ, ਥਾਣਾ ਗੜ੍ਹਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਨਕੋਦਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ।	ਗਵਾਹ (ਮਿਤਕ ਬਲਬੀਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ)

5.	(<i>Vinod S. Bhardwaj J.</i>) ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਜਾਤੀ ਤਰਖਾਣ, ਆਰ/ਓ ਭੁੱਲਰ ਬੇਟ ਪੀ.ਪੀ. ਢਿਲਵਾ, ਪੀ.ਐੱਸ. ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਜ਼ਿਲਾ ਕਪੂਰਥਲਾ।	ਗਵਾਹ (ਮ੍ਰਿਤਕ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ)
6.	ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜਾਤੀ ਤਰਖਾਣ ਵਾਸੀ ਠਾਕਰ ਨਗਰ ਗਲੀ ਨੰ.1 ਐੱਜਲਾ ਫਟਕ ਥਾਣਾ ਸਿਟੀ ਕਪੂਰਥਲਾ ਜ਼ਿਲਾ ਕਪੂਰਥਲਾ	ਗਵਾਹ (ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ)
7.	SI ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ 24/JRT PS ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ	ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ
8.	ਐਚਸੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ 1351/ਕੇਪੀਟੀ ਪੀਪੀ ਭੁਲਾਣਾ	ਮੈਮੋ ਦਾ ਗਵਾਹ
9.	HC ਰਮੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ 580/ KPT PP ਭੁਲਾਣਾ PS ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ	ਮੈਮੋ ਦਾ ਗਵਾਹ
10.	HC ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ 529/ KPT PP ਭੁਲਾਣਾ PS ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ	ਗਵਾਹ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ
11.	ਸੀ.1 ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ 1604/ ਕੇ.ਪੀ.ਟੀ. ਪੀ.ਪੀ. ਭੁਲਾਣਾ ਪੀ.ਐੱਸ. ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ	ਗਵਾਹ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ
12.	ਡਾ: ਪ੍ਰੇਮ ਕੁਮਾਰ ਐਮ.ਓ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਕਪੂਰਥਲਾ	ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕਰਵਾਇਆ
13.	SI/SHO ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ 258/ KPT PS ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ	ਚਲਾਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਹਰ ਦੀ ਕੋਈ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਤੈਨਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਹੀ ਕਾਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਮਾਹਰ ਦੀ ਕੋਈ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ ਜਾਂ ਮਸ਼ੀਨਰੀ 'ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵਾਪਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜਾਂਚ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ ਤਾਕਤ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਕਤ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

(33) ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸਤਰਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਲਾਜ਼ਮੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ

ਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾ ਇਸ ਦਿਨ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਦੇਖਭਾਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ। ਕਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਧਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਇਕੱਲੇ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਮਾਲਕੀ ਫਰਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਵੀ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਫਰਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਹ ਉਕਤ ਫਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੇ ਬਲ ਤੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੰਬੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ:

(34) ਉਪਰੋਕਤ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕੋਰਟ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਹੈ। ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਰਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਣਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲੂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਏਜੰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਪਣਾ ਕੇਸ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(35) ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਵੀਜ਼ਨਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮੌਜੂਦਾ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧੀਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ 08.11.2019 (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ P-9) ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਪੂਰਥਲਾ ਅਤੇ ਉਪ ਮੰਡਲ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 304-ਏ ਆਈਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਆਇਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਿਤੀ 16.07.2019 (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪੀ-2) ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਡਿਸਚਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਥਰਿਤ ਕੌਰ

ਡਿਸਕਲੇਮਰ:- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣਾ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ

~~(Vineet S. Bhardwaj, J.)~~ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਭਿਆਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕੰਚਨ